

Sebeuplatnění ženy – Edith Stein a současnost

Děkuji za pozvání hovořit o tématu žena v rodině. V současné době se často hovoří v této souvislosti o změnách v chápání mužské a ženské role, někdy se dokonce nedoporučuje spojovat ženu jen s rodinou z obavy před její diskriminací. Výzkumy hovoří o rozdílu mezi rodinnými přáními a jejich uskutečněním a současná politická scéna svědčí o silném názorovém zápasu mezi rodinnou politikou a politikou zaměstnanosti. Ráda bych se zamyslela nad tím, zda není klíč k řešení takto popsaného problému právě v sebeuplatnění ženy a hlavně jaká opatření by byla potřebná k takovému sebeuplatnění.

Tento referát je součástí cyklu ženská spiritualita. Proto jsem zvolila jako styčný bod svých úvah názory sestry Terezie Benedikty od Kříže z dob, kdy se jako dr. Edith Stein a pozdější docentka na katolickém Německém institutu pro vědeckou pedagogiku v Münsteru zabývala identitou ženy v rámci svých prací k ženské otázce a kdy spojovala, pro mne naprosto jedinečným způsobem, duchovní rozměr ženské identity s jeho uplatněním v rodině a ve společnosti. Přesto jsem si vědoma toho, že nepůjde o příspěvek k ženské spiritualitě v původním slova smyslu. Byla bych naopak ráda, kdyby referát přispěl k rozhodnutí teologů či teoložek se tomuto tématu více věnovat.

Vycházím jak z konkrétních příkladů současné situace v rodinné politice u nás, ze souvisejících výzkumů i z praxe práce se ženami, tak z prací Edith Stein zaměřených na rodinnou a ženskou tematiku (Band V., *Aus dem Leben einer jüdischen Familie*) a z disertační práce dr. Kathariny Westerhorstmann, která působí na univerzitě ve Freiburgu (*Selbstverwirklichung und Pro-Existenz. Frausein in Arbeit und Beruf bei Edith Stein*, **Paderborn**: Schöningh, 2004).

Spojovat známou karmelitku s touto problematikou není nemístné. Na počátku padesátých let požádaly o zahájení procesu blahořečení právě katolické zaměstnané ženy (Německý svaz katolických učitelek) s přáním, aby byla svatořečena vědecky vzdělaná žena a vzorná pedagožka, která se mimo jiné osvědčila v zaměstnání. Samotná Edith Stein píše, že již v roce 1911 diskutovala se svojí sestrou Ernou, studentkou medicíny, a její kamarádkou o otázkách slučitelnosti rodiny a zaměstnání. Edith Stein prý tehdy zastávala názor, že ona by nikdy nedala přednost rodině před zaměstnáním, zatímco obě další děvčata tvrdila, že by rodině přednost dala. ...

Moje úvahy vycházejí z osobní zkušenosti a potřeb. Když se pokusím co nejvíce podstoupit od zkušenosti matky 4 dětí, potom zbývá práce v NCR, kde máme jako základní úkol orientovat se v současných pohledech společnosti na rodinu a hledat odpovědi z pohledu katolické církve.

Proto děkuji za pozvání zamyslet se nad křesťanským pohledem na ženu v rodině s ohledem na možnosti jejího nároku na sebeuplatnění. Pokud zdůrazňuji křesťanství v souvislosti se sebeuplatněním, může se někdo naopak domnívat, že křesťan by neměl hledat sebeuplatnění, ale měl by sloužit. Pokusím se o vysvětlení:

V současné době lze vidět dva základní úhly pohledu na očekávání společnosti vůči rodině a s tím související dvojí formulaci potřeb rodiny:

Společnost se buď zaměřuje na rodinu jako celek, nebo bere v úvahu spíš její jednotlivé členy. Jednou je vnímána rodina jako autonomní společenská jednotka, která si zaslouží respekt a prostor pro svůj rozvoj, podruhé se stát zaměřuje na pomoc při plnění funkcí rodiny do té míry, že tyto funkce mnohdy de facto přebírá. Záměrně vynechávám faktor sociální potřebnosti, který se samozřejmě v praxi pominout nedá.

O zmiňovaných trendech, a tím i o dvou základních koncepcích postoje státu k rodině, vyprávěla i nedávná konference MPSV, pořádaná 5. a 6. února 2009. Konference byla pořádaná v době českého předsednictví v Radě EU.

Referenti a referentky se ve shodě s názvem i podtitulem konference: Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti. „Kolize nebo komplementarita“ odlišovali důrazem na potřebu podpory rodiny. Jedni zdůrazňovali význam rodiny, druzí potřebu žádoucí míry zaměstnanosti. V prvním případě je politika zaměstnanosti rovnocenným partnerem rodinné politiky, ve druhém případě politika zaměstnanosti v konkrétních opatřeních splývá s rodinnou politikou, která je politikou zaměstnanosti podřízena.

Zastánci podpory rodiny poukazují na skutečnost, že ne hospodářská prosperita, ale rodina je zdrojem udržitelného rozvoje společnosti, protože je, řečeno s G. Beckerem, tvůrcem tzv. lidského kapitálu, tedy výchovou formovaného člověka. Tento předpoklad potom vysvětluje, proč je práce pro rodinu srovnatelná s prací v zaměstnání a proč je potřeba i práci pro rodinu odpovídajícím způsobem oceňovat. Cílem je dokázat, že nelze politiku zaměstnanosti nadřazovat politice podpory rodiny.

Zatímco je rodinná politika v rámci kompetencí národního státu, je politika zaměstnanosti rozvíjena i na úrovni EU. Díky demografickému propadu a s ním spojenému stárnutí Evropy je jednou z politických priorit Evropské unie. Za rozhodující jsou proto považována opatření na podporu slučitelnosti rodiny a zaměstnání, a to taková, která napomáhají zaměstnanosti pečujícího rodiče, ve většině případů matky. V této souvislosti se často hovoří o tzv. Barcelonských cílech, přijatých Evropskou radou v roce 2002. Tyto cíle obsahují výzvu, podle níž by členské státy „měly odstranit překážky účasti žen na trhu práce a s přihlédnutím k poptávce po zařízeních péče o děti a struktuře nabídky těchto služeb na vnitrostátní úrovni usilovat o to, aby do roku 2010 byly schopny poskytovat péči pro nejméně 90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky a pro nejméně 33 % dětí mladších tří let“.

Současná rodinněpolitická debata se proto soustřeďuje, jak tomu bylo i na letošní konferenci MPSV, většinou na otázku formy péče o dítě a na to, jak odstraňovat překážky zaměstnanosti obou rodičů. Hlavním argumentem zastánců rodinné péče jsou názory pediatrů o potřebnosti domácí péče, argumenty zastánců institucionální péče se snaží přinášet výsledky jiných studií, které oceňují přednostní péče profesionální.

Myslím, že takto vedená debata není dialogem, který by směřoval ke společnému cíli: najít optimální řešení pro rodiny a uspokojivou míru zaměstnanosti. Každý ze zmiňovaných konceptů má jiný cíl: prvnímu jde o podporu rodinného soužití, druhému jde o podporu sebeuplatnění ženy.

Neumím si představit, že by někdy mohlo dojít ke vzájemnému konsenzu, pokud rodinněpolitický koncept nebude brát v úvahu i otázku sebeuplatnění ženy a koncept politiky zaměstnanosti nebude počítat s přínosem práce vykonávané pro rodinu. Je zřejmé, že takové změny by se odrazily i v společensko-ekonomickém uvažování a jeho konkrétních projevech. Musel by se např.

- zaběhlý životní cyklus: **studium – zaměstnání nebo rodina – důchod** rozdělit ve prospěch založení a budování rodiny na cyklus **studium – založení rodiny – studium – zaměstnání na zkrácený úvazek** – zaměstnání – důchod, s cílem umožnit profesní uplatnění ne na úkor rodinného života;
- podporovat osobnostní růst ženy na rodičovské dovolené ze strany vlastní rodiny i společnosti;
- zaměnit ukazatel HDP za ukazatel, který zhodnocuje i přínos práce neplacené;
- rozšířit pozornost státu z podniků přátelských rodině i na vysoké školy přátelské rodině, ne jako výraz prosociálního cítění, ale jako ocenění přínosu rodinného života na osobní kvality zaměstnanců;

- zvážit otázku rodičovského platu, jako prostředku k odstranění tlaku k návratu do zaměstnání z finančních důvodů;
- věnovat pozornost podpoře ze strany médií.

Je zřejmé, že trend politiky zaměstnanosti je v současné Evropě, i díky tlaku EU, převažující. Přesto se trend rodinněpolitický soustřeďuje z legitimních důvodů na podporu rodiny, avšak věnuje, podle mého názoru, naprosto nedostatečnou pozornost nároku sebeuplatnění ženy. Za této situace bývá snaha po uznání rovnocennosti práce pro rodinu s prací profesní vnímána jako snaha po návratu žen do domácnosti bez možnosti svobodné volby, a tedy do stavu značného znevýhodnění ženy oproti muži. Pokud nebude hledána odpověď na otázku optimálního sebeuplatnění ženy a nebude vytvářen dostatečný prostor pro konkrétní uskutečnění těchto odpovědí v jednotlivých životních biografiích, bude sílit vliv takové politiky zaměstnanosti, která není šetrná k rodinnému soužití.

Z uvedených důvodů jsem přesvědčena, že v současné době nelze uvažovat o ženě v rodině ani o její spiritualitě, aniž bychom do úvah nezahrnuli právě nárok na osobnostní rozvoj ženy vyjadřovaný často jako nárok na sebeuplatnění v zaměstnání.

V následujícím textu nastíním některé odpovědi na otázky související se sebeuplatněním ženy, které dala Edith Stein, Katharina Westerhorstmann, případně další badatelka v odkazu Edith Stein drážďanská profesorka filosofie Hanna Barbara Gerl-Falkowitz. Nezmíním se o rezonanci jejích postojů v encyklice *Mulieris Dignitatem*, které svědčí o velmi blízkém vztahu Jana Pavla II. k její osobě i práci. Pokusím se současně pojmenovat související problémové okruhy, po jejichž dalším zpracování odborníky je podle mého názoru poptávka.

1. Společenská opatření na podporu žen a formace žen

Otázka společenské podpory ženy, pomoc jejímu osobnostnímu rozvoji je stěžejním tématem ženského hnutí. Právě na rozmanité objednávky z jeho řad odpovídala Edith Stein svými přednáškami, jejichž písemné záznamy jsou pro nás zdroji jejích postojů k ženské otázce. Bylo to v době, kdy už se sama na práci hnutí nepodílela, a proto k tématům přistupovala s odstupem a uceleným názorem. Vysloveně nepatřila ani k jednomu z hlavních ideových proudů. **Nešlo jí o boj** za získání samotných politických práv ani o pouhé vyrovnání šancí na vzdělání, nešlo jí o prosazování ženské zaměstnanosti jako takové.

Ale přesto dávala na srozuměnou, že chápe, a to především z vlastní zkušenosti, co se pod tímto úsilím skrývá. Věděla, že snaha po sebeuplatnění ženy (i když tento pojem nikdy nepoužila) v zaměstnání, cestou vzdělávání nebo v politickém životě je zástupný problém, který vyjadřuje snahu po uskutečnění osobní identity v době, kdy rodina, většinou nukleární, nemůže tuto identitu zcela rozvíjet. Existující situaci žen a dívek analyzovala z pozice filosofky, pedagožky, mnohaleté spolupracovnice mužů a to vše se zápalem konvertitky pro biblické zjevení a působící milost.

Pro Edith Stein bylo prvořadé, aby žena měla možnost naplňovat svoji osobní identitu. Byla však přesvědčená, že tuto identitu je potřeba umět nalézat. Zaměřovala se proto v první řadě na formaci, tedy na výchovu a vzdělání zaměřené na ženskou identitu obecně, aniž by zlehčovala nutnost společenských podmínek. Za základ ženské identity považovala mateřství, a to v nejširším slova smyslu. Tím se odlišovala i od názorů formulovaných v křesťanském ženském hnutí, které vnímalo emancipaci ženy často v úzce rodinném rámci.

Z jejích úvah je zřejmé přesvědčení, že Bůh je zcela na straně zdravého vztahu muže a ženy, protože tento vztah stvořil ještě před prvním pádem. Nepovažovala proto za účelné ničit tento vztah, ale zbavovat jej příměsí panovačnosti a požívačnosti. Chtěla napomáhat tomu, aby bylo možné odkrývat a uskutečňovat osobní povolání a vlohy ženy. Edith Stein se pečlivě zaobírala obrazem ženy, která je rovnocennou partnerkou svému mužskému protějšku. Nesouhlasila s názory, podle nichž je důstojnost ženy odvozována od důstojnosti muže ani nechtěla rušit všechny vazby mezi mužem a ženou. Byla přesvědčená o objektivní existenci rovnocenného ženství a mužství, proto necítila potřebu vyrovnat se muži jako jedinému důstojnému obrazu lidství. Šlo jí o rozvinutí rozdílnosti bez, dodnes rozšířeného, strachu z patriarchátu a s ním spojené snahy po ženské autonomii, která často vede k popírání ženství a mužství, a tím prosazování obrazu bytí, které může existovat bez vztahu, bez spolupráce.

Pozitivní uvažování v žádném případě ale neznamenalo absenci kritiky. Naopak. Chtěla burcovat a podle očitých svědků její živý projev velmi působivě podtrhoval bystré myšlenky. Chtěla motivovat k usilovnému hledání vlastní identity ženy. Budování této identity považovala za nemyslitelné bez budování vztahu ženy a muže, protože byla přesvědčena, že teprve ve vzájemném vztahu mohou společně dospět k plnému lidství. Edith Stein jako hluboce věřící člověk nechápala vztah muže a ženy jako něco nahodilého, ale viděla vždy jeho zacílenost, biblicky vyjádřenou jako úkol stávat se společně Božím obrazem.

Dochované rukopisy přednášek svědčí o znalosti stávajících společenských poměrů. Kritizuje sociální nespravedlnosti, které nutí ženy k volbě pro ně pokořujících zaměstnání, nebo zdůrazňuje povinnost muže podporovat duševní život ženy a její přístup k samostatné práci.

2. Osobní identita ženy a muže

V současnosti bývá mateřský rozměr osobnosti ženy chápán jako protipól k jejímu profesnímu rozměru. A možná i proto je mateřství charakterizováno ne vztahovými kategoriemi, ale výkonovými, tedy jako směr nároků a z nich vyplývajících aktivit, které jsou zaměřeny pouze na výkon služeb při péči o děti. V době Edith Stein bylo mateřství zřejmě chápáno v souvislosti s celoživotní prací ženy v rodinné domácnosti. Edith Stein oba tyto pohledy překračuje, když považuje mateřství za základní formu ženské identity, která dává smysl **veškerému životnímu úsilí** ženy jako člověka.

Podobně vidí Edith Stein identitu muže v otcovství, které nazývá jeho „původním povoláním“. Říká, že pokud se muž omezí na roli živitele, upadá do pokušení omezovat se na práci a výkon a neplní svoji úlohu vychovatele a pečovatele. Druhým pokušením pro muže je podle Edith Stein zneužití síly a autority, které vede k násilnostem a omezuje mateřskou roli ženy jen na její biologickou funkci. Edith Stein se však otcovstvím zabývala jen okrajově.

Za zvláštní úkol pro ženu považuje, aby dokázala se zaměstnáním spojit svoje ženství a dát mu ženský charakter. Troufám si tvrdit, že se sice zatím nedosáhlo rovnoprávnosti ženy s mužem ve společnosti, ale ještě méně mají samotné ženy zájem na tom, aby vykonávaly stejné pozice jinak než mužským způsobem. Proč tomu tak je, je zřejmé i z předchozích zjištění.

3. Identita ženy a potřeby jejího naplňování

Hledání a naplňování osobní identity úzce souvisí s chápáním svobody a odpovědnosti i obdarováním ženy. Edith Stein považovala za zásadní, aby člověk uskutečnil svoje bytí, které považovala za dané Bohem (Seinsverwirklichung). Právě tyto úvahy, které jsou cenné i z hlediska duchovního rozměru práce, se setkávaly s častým nepochopením posluchaček. Z hlediska zaměření referátu na společenský rozměr tématu se jim vyhnu, stejně tak jako jejím pracím o duchovním povolání ženy, a soustředím se na postřehy, které se dají využít k budování ženské identity a které přispívají i k řešení souvisejících otázek.

3.1. Vzdělávání související s výkonem zaměstnání

Edith Stein připisuje identitě ženy touhu po celistvosti člověka a současně po účasti na existenci druhého (ve shodě s např. s Gertud von le Fort). Říká, že se proto oddělování profesního vzdělávání od dalšího vzdělávání pro ženu nehodí, že je rysem mužsky pojaté pedagogické práce. S tím souvisí i větší schopnost vnímání lidského jedince a konkrétních skutečností než tvorba všeobecných pojmů. Žena si je samozřejmě také dokáže vytvářet, ale vychází přitom z hodnocení konkrétního užítku člověku.

Uvedená tvrzení dávají podnět k řadě otázek: zda je skutečně užitečná 100% oddělená výuka dívek a chlapců, antidiskriminačním zákonem „vyřešené“ oddělení rodinného a profesního života, zda potřeba ženy zaměřovat se na konkrétní úkoly brání v současné úporné diskusi o počtu jeslí a školek širšímu pohledu a dalším.

3.2. Rozměr mateřství jako cesta k naplňování identity ženy

Jsem přesvědčena, že pokud by Edith Stein prezentovala svoje názory dnes, nejvíce odpůrkyn by našla ve vymezení mateřství ženy jako vlastní identity ženy a jejího nároku na rozvoj této identity, která se nemusí zastavit u dveří své domácnosti. Konkrétněji vyjádřeno mateřství chápe jako podstatu ženské identity proto, že umožňuje naplňovat podstatu ženy, kterou je dávání sama sebe. Řečeno dnešním jazykem sebeuplatnění nepomáhá ženě, pokud je založeno na odmítnutí jakékoli formy služby, ochoty k oběti a péči, tedy příležitosti k jejímu sebeuskutečnění.

Na druhé straně pojmenovává Edith Stein „následky“, které může mít již v době přelomu dvacátých a třicátých let zjednodušení domácích prací na osobnost ženy. Říká, že se žena bez možnosti být zaměstnaná nebo jinak veřejně činná (měla na mysli zvláště politickou práci) může cítit nenaplněna, protože potřebuje „důkladně věcnou práci“, kterou právě zaměstnání nabízí. Protože šlo Edith Stein především o mateřský postoj, neupřednostňovala vykonávanou práci vztahu. S tím souvisí i nově kladené otázky: „Nakolik potřebuji já svoje dítě?“, „Která společná činnost prohlubuje rodinné vztahy?“ Zmíněný postoj potom zaměřuje úvahy zcela jiným směrem a nehodí se sem argumenty typu: „dítě potřebuje kolektiv, u nás jsou kvalitní jesle, dítě potřebuje matku atd.“

3.3. Měřítko hodnoty lidské práce

Edith Stein se svými úvahami dotýká i dalšího souvisejícího tématu, kterým je pojetí lidské práce. Tohoto bodu se dotknu v dalším textu pouze ve spojitosti s uvažovaným tématem, a nikoli v duchu jeho duchovního rozměru, který by odpovídal pojetí jak E. S., tak dokumentů magisteria.

V závěrečné části mého vystoupení bych se ráda dotkla otázky, nakolik jsou některé z popisovaných názorů reflektovány i současnými výzkumy, neboli zda často prezentovaný vzorec uvažování, že jedinečným zapojováním pečujícího rodiče do zaměstnání je možné zvyšovat demografickou křivku a podmínky pro lepší slučitelnost rodiny a zaměstnání. Jako příkladů použiji zmínku o tzv. preferenční teorii britské profesorky Catherine Hakim a studii Muži a rodiny vytvořenou Svazem rodinných organizací Evropského společenství (COFACE).

Formulaci tzv. Preferenční teorie předcházela rozsáhlý výzkumný program s názvem Listening to Women – Naslouchat ženám, který nechala vypracovat v letech 1998–99 britská vláda. Jeho cílem bylo shromáždit informace o hodnotách a prioritách žen, jejich postojích k prioritám sociální politiky a také o bariérách, které ženy vnímají při dosahování svých cílů – včetně problémů spojených se sladováním práce a rodiny.

Výzkum ukázal mnohem větší rozmanitost názorů, než bylo tehdy v Británii politicky užitečné a únosné, a britská vláda si vybrala ta zjištění, která byla ve shodě s její politikou – zvláště tou, která deklarovala placenou práci žen jako hlavní životní náplň žen. Samotné ženy ve výzkumu často považovaly placenou práci za finanční nutnost nebo druh jakési „pojistky“ a nejvíce ceněna byla především pro možnost osobního rozvoje, sociální kontakty a nezávislost na druhých. Z výpovědí žen vyplynulo, že role matky je v současné společnosti silně podceňována a že matky jsou pod silným tlakem, aby se rychle vracely na trh práce.

Británie, kde tento výzkum proběhl před deseti lety, patří společně s USA a dalšími několika zeměmi západní Evropy k zemím, kde již od 60. let 20. století probíhaly významné socio-ekonomické změny, které velmi ovlivnily posun v chování žen v moderní společnosti, a to zejména v oblasti práce a rodiny (dříve si to mohly dovolit jen ženy z dobře situovaných liberálních rodin).

O jaké změny šlo:

- 1) revoluce v oblasti antikoncepce – moc nad vlastní plodností přinesla ženám nový pocit autonomie, odpovědnosti a osobní svobody;
- 2) revoluce rovných příležitostí, která zajistila ženám rovný přístup do všech typů zaměstnání, pozic i kariérního postupu na trhu práce;
- 3) výrazný nárůst administrativních pracovních sil, která jsou pro ženy mnohem přijatelnější než většina dělnických profesí;
- 4) růst počtu zaměstnání vhodnějších pro sekundární živitele, kteří nedávají placené práci takovou prioritu, která by byla na úkor jejich dalším životním zájmům;

5) rostoucí důležitost role osobních postojů, hodnot a preferencí při volbě životního stylu v bohatých moderních společnostech.

Jak již bylo zmíněno, k těmto změnám došlo nejdříve v USA, Velké Británii a některých dalších zemích západní Evropy, a proto jsou tyto země jakousi hlavní ilustrací budoucího vývoje pro další země, a to i pro ženské strategie v oblasti sladování zaměstnání a rodiny.

Co se tedy v dnešní době v těchto zemích děje a co tomu předcházelo? Zatímco v socialistických zemích byl ideál matky pracující na plný úvazek téměř nezpochybnitelný, matky v západní Evropě si musely postavení na trhu práce vybojovat. Pár desetiletí probíhala feministická revoluce, podle které se ženy měly chopit spravedlivého podílu na moci, byl to čas superžen, které si zajistily rovné platy s jejich mužskými kolegy a kvóty nejrůznějšího druhu.

V mnoha ohledech skutečně došlo k odstranění většiny bariér pro uplatnění žen na trhu práce, ale zdá se, jakoby se ženy již nabažily kariérního růstu a zvláště v západní Evropě se začaly z trhu práce dobrovolně stahovat a věnovat se po určité dobu mateřství na plný úvazek. V souvislosti s mateřstvím se ovšem začíná mluvit o tzv. „bariéře mateřství“, která ve zkratce znamená, že pokud má žena děti a chce je vidět více než pár hodin denně, je pro ni mateřství překážkou dostat se k top-pracovním a společenským pozicím. Neznačená to, že by ženy-matky neměly schopnosti tyto pozice zastávat, ale otázkou je, zda ženy o tyto pozice čím dál více neztrácejí zájem. Feministická hnutí tuto variantu nepřipouští a stále hovoří o diskriminaci žen.

Tuto otázku si položila i profesorka Catherine Hakim z London School of Economics a na základě zkoumání životních strategií žen v současných vyspělých západních společnostech formulovala tzv. preferenční teorii. Tuto teorii se pokusila ověřit na hypotéze, podle níž mají preference žen v oblasti životního stylu tendenci určovat i jejich volbu v oblasti zaměstnání a tato volba bude i přes tzv. „revoluci rovných příležitostí“ i nadále odlišná od voleb mužů. Velmi stručně by se dal závěr výzkumu formulovat takto: ženy nejsou, na rozdíl od feministických předpokladů, homogenní skupinou, která by se cítila diskriminována druhým pohlavím v možnosti dosažení svých ambic.

Hakim se ve svém výzkumu pokusila dokázat, že v situaci, kdy je ženám umožněno se skutečně svobodně rozhodnout, je možné zařadit ženy dle jejich preferencí životního stylu do tří ideálních typů bez ohledu na úroveň jejich vzdělání nebo sociální třídu: ženy orientované na domácnost, orientované na zaměstnání a adaptivní ženy.

Ženy orientované na zaměstnání (oficiálně se uvádí 20 %, přičemž kolísá mezi 10–30 %)

I přes masivní příliv žen na VŠ a do manažerských pozic v posledních třech dekáдах zůstává tato skupina stále menšinou. Rodinný život žen (i mužů) se přizpůsobuje jejich práci a některé z těchto

žen zůstávají bezdětné, i když jsou vdané. Kvalifikaci a školení vidí především jako investici do vlastní kariéry. Přes revoluci rovných příležitostí tvoří ženy malou část ve skupině lidí orientovaných na zaměstnání, proto preferenční teorie předpovídá, že si muži i nadále udrží dominanci na trhu práce, v politice a dalších aktivitách. Zde by mohly najít odpověď feministky na otázku diskriminace v získávání top-pozic na základě pohlaví.

Ženy orientované na domácnost (oficiálně se uvádí 20 %, přičemž kolísá mezi 10–30 %)

Díky politické a mediální pozornosti vůči pracujícím a úspěšným ženám je tato skupina žen ve společnosti relativně neviditelná. Tyto ženy dávají po svatbě přednost rodinnému a soukromému životu. Většinou nevstupují na trh práce, pokud to není nezbytně nutné z ekonomických důvodů, ale neinvestují nezbytně méně do svého vzdělání a kvalifikace, jak by se na první pohled mohlo zdát. Kvalifikaci – velmi často humanitní obory a jazyky, které mají nižší výdělečný potenciál – získávají jako druh kulturního kapitálu.

Adaptivní ženy (60–80 % žen)

Tato skupina preferuje sladění zaměstnání a rodiny, aniž by fixovala prioritu na jednu z těchto oblastí. Chtějí si užít toho nejlepšího z obou světů. Tyto ženy jsou obecně největší skupinou a jsou zastoupeny napříč všemi povoláními. Preferují ale tu, která jim umožní lépe sladit rodinu a zaměstnání. Získávají kvalifikaci s cílem ji uplatnit v zaměstnání, ale nechtějí vše podřídit budování kariéry. Priority přiřazují v závislosti na svém životním cyklu.

Tyto tři skupiny žen nejsou jen jiné, ale každá představuje zákonitě jiný hodnotový systém a jiné životní cíle. Odlišné preference tak mohou vést ke konfliktům mezi různými typy žen a tím získává mnohem homogennější skupina mužů konkurenční výhodu nad ženami, která může být jednou z příčin „patriarchálního úspěchu“.

Dle dr. Hakim dokáže preferenční teorie předpovídat chování žen: jejich plodnost, jejich strategie v oblasti zaměstnání v průběhu životního cyklu, jejich citlivost na veřejnou politiku, politiku zaměstnanosti, ekonomické a sociální okolnosti. Ve svém vystoupení na již zmíněné mezinárodní konferenci MPSV profesorka Hakim právě preferenční teorii dokazovala, že plodnost a zaměstnanost tvoří vždy odlišná (a ne jak se často od jiných autorů uvádí stejná) skupina žen.

Preferenční teorii zkoumá a ověřuje řada sociologů, u nás například tým z FSS MU – Ladislav Rabušic a E. M. Chromková ve studii Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování. Jejich výzkum preferenční teorii potvrdil také v našich podmínkách.

Na první pohled jiný výzkum, který provedl tým pracovníků VÚPS v roce 2006 pod názvem Gender v managementu – Kvalitativní výzkum podmínek a nerovností v ČR stírá ještě víc rozdíl mezi skupinou žen orientovaných na zaměstnání a žen adaptivních.

Autorky se ve výzkumu zabývaly topmanažerskými a manažerskými pozicemi žen a jejich preferencemi a zjistily, že i pro ženy v těchto pozicích jsou děti největší životní hodnotou, žádná z nich by se nerada vzdala možnosti mít děti a ty, které je mají, nelitují.

Jejich profesní úspěch a mateřství jsou tak dvě oblasti, které si sice konkurují ve smyslu času, který je třeba rozdělit mezi obojí, ale kterého se stejně nakonec v obou oblastech tak trochu nedostává, zároveň jsou to ale dvě životní oblasti, které se vzájemně podporují a rozvíjí jedna druhou (Dudová, Křížková, Fischlová, VÚPS Praha, 2006).

Preferenční teorii nepřímo potvrzuje také německý sociolog Ulrich Beck, který zavedl pojem „rat-race“ (kryší závod) a který ve svých výzkumech dospěl k závěru, že dítě a odchod na mateřskou dovolenou je možností, jak uniknout z nekonečného a vyčerpávajícího „kariérního běhu“. Podle něj tuto možnost dokonce někteří muži ženám závidí.

A právě snahy o větší zapojení mužů do práce pro rodinu vytvářejí příležitost pro nové přehodnocení pohledu na společenskou užitečnost práce. Zajímavé postřehy přinesla studie COFACE Muži a rodiny (Svaz rodinných organizací Evropského společenství). Studie si vytkla za cíl jednak upozornit politické, ekonomické, sociální a kulturní činitele na roli muže v rodině, jednak hledat odpovědi na otázky typu: Jak chápe muž svoji roli v rodině? Jak lze motivovat muže ke spolupůsobení při výchově a péči o děti? Jak se mohou rovné příležitosti muže a ženy uplatnit v rodině a stát se garantem harmonického partnerství mezi rodinnými příslušníky?

Autoři uvádějí, že snaha analyzovat roli muže v rodině vede de facto k nutnosti kriticky zhodnotit celkovou organizaci společnosti. Pokud hovoříme jen o vstupu žen na trh práce, jde o prosazování občanské rovnosti, ale pokud usilujeme o účast mužů na práci v rámci rodiny, musíme počítat se sociálním zhodnocením této práce. Výmluvné je doporučení používat pojem „nová slučitelnost rodiny a zaměstnání“, který obsahem koresponduje s anglickým a francouzským ekvivalentem používaným pro naši slučitelnost – usmíření. Při takto pojímané snaze jde o nové uspořádání společnosti, které bude čas pro rodinu integrovat do organizace pracovního-profesního času. Podle námi sledovaného tématu by musela nová slučitelnost integrovat i nárok ženy na své sebeuplatnění, a to ne rozbíjením rodinných vztahů, ale cestou zhodnocení jakékoli společensky užitečné práce se všemi souvisejícími důsledky.